

МАТЕРИНСТВО Й ДИТИНСТВО ЯК ПЕДАГОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ГРОМАДСЬКИХ ДІЯЧІВ І ПЕДАГОГІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТ.)

У статті простежено еволюцію понять "материнство" й "дитинство" у творчому доробку західноукраїнських громадських діячів і педагогів кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Увагу акцентовано на педагогічній складовій змісту цих дефініцій у публікаціях організаторів і активних учасниць жіночого руху в регіоні. Визначено, що громадські діячі і педагоги, зокрема організатори і учасники жіночого руху на західноукраїнських землях, сприяли піднесенню родинно-соціального статусу матері-українки, доводили її першорядну роль у фізичному, моральному й інтелектуальному розвитку своїх дітей і значення в "оздоровленні" всієї нації.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Досягнення паритетного становища представників обох статей у всіх сферах соціально-економічного, політичного та культурно-освітнього життя зумовлене утвердженням в Україні його європейських норм і стандартів, формуванням нових освітніх ідеалів та цінностей, є важливим підґрунтям для зростання уваги органів влади і громадськості до проблем місця та ролі жінки у державотворчих і освітніх процесах минулого і сучасності, спричиняє пошук шляхів забезпечення її справжнього повноправ'я та підвищення суспільної активності, що знайшло своє відображення в Законі України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" від 8 вересня 2005 р. Водночас визнання на загальнодержавному рівні виховання в сім'ї як першооснови розвитку дитини-особистості (Закон України "Про освіту", стаття 59) є підставою для наукового аналізу питань, дотичних до захисту інтересів жінки-матері та виконання нею відвічного материнського обов'язку щодо виховання, навчання і розвитку підростаючих поколінь

Аналіз публікацій, у яких порушується дана проблема. Окремі спроби актуалізації проблеми, винесеної в заголовок статті, простежуються в науковому доробку дослідників історії українського шкільництва різних регіонів Західної України та творчої спадщини його визначних персоналій (О. Палійчук, О. Пенішкевич, Н. Сабат, М. Стельмахович, Б. Ступарик, М. Якубовська). "Жіночий" дискурс аналізованого питання почасти властивий працям з історії жіночого руху на західноукраїнських землях представників української діаспори (М. Богачевська-Хом'як, Л. Бурачинська, І. Книш, І. Павликовська) і вчених незалежної України (М. Дядюк, С. Івах, О. Маланчук-Рибак). Проте окреме цілісне дослідження даної проблеми в сучасній педагогічній науці відсутнє.

Мета статті: на основі аналізу творчої спадщини західноукраїнських громадських діячів і педагогів кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. з'ясувати педагогічну сутність понять "материнство" й "дитинство", охарактеризувати визначені ними шляхи підвищення родинно-суспільного статусу жінки-матері та її впливу на розвиток і виховання дітей, на духовно-моральне "оздоровлення" нації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання дітей у сім'ї, родині та місце у цьому процесі жінки-матері – один із головних постулатів творчої спадщини відомих і малознаних авторів із часу появи на західноукраїнських землях друкованих педагогічних праць. Актуалізація цієї проблеми наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. зумовлена низкою соціально-економічних і культурно-освітніх причин, зокрема поступовим зростанням частки найманої жіночої праці в тогочасному виробництві та пов'язаною з ним втратою жінкою-матір'ю статусу основного опікуна і вихователя дитини, поширенням ідей жіночої емансипації, утисками українського шкільництва з боку офіційної влади, відсутністю системи суспільного дошкільного виховання, неграмотністю і низьким рівнем педагогізації більшої частини населення тощо.

Однією із перших "прилюдних" спроб визначити роль матері-українки у розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, окреслити його напрями (фізичне загартування, духовно-моральне становлення, розумове виховання), охарактеризувати методи і засоби, можна вважати художньо-педагогічний нарис "Слово кь поправе вихованья детей сельскихъ", уміщений у п'яти номерах найстарішої української суспільно-політичної газети "Зоря галицька" у Львові за 1849 р. У першій на західноукраїнських теренах педагогічній газеті "Дім і школа" (1863, ч. 1) підкреслювалося, що українська мати перша "вливає в серця своїх діточок добре зерно", вчить їх пізнавати Бога, любити рідний народ і його мову. Вона мусить глибоко усвідомити цю високу місію, адже не може народ сподіватися на "скорі процвітання", якщо він не матиме старанних, добрих, побожних, люблячих свої віру, звичаї, традиції та свою мову матерів. Аналогічно лейтмотивом циклу статей невідомого автора "Д", найімовірніше, галицького письменника і публіциста Дмитра Вінцьковського, у львівському тижневику "Учитель" (1869-1874) є теза про те, що від "доброго вихованья женщинъ залежить...вся будущность народа" [1: 85].

На початку 1880-х рр. питання про родинне та суспільне призначення української жінки активно порушував видатний галицький педагог і громадсько-політичний діяч Олександр Барвінський, який неодмінною умовою виховання матір'ю "добрих і світлих людей-патріотів" вважав участь у "житті народнім" [2: 2]. Визнаючи родину підставою фізичної та моральної сили народу, молодий Іван Франко наголошував на двоєдиному

завданні жінки-матері: викувати нових борців за високі, святі ідеали, за поступ, долю й добро вітчизни, водночас – бути "кормилицею людства" [3: 351-353]. Згодом, активно підтримуючи емансипаційні змагання українок регіону, він напише, що тільки той народ "здужає оснувати тривале й повне національне життя", в якого жінки "поняті свідомістю й ідеалами цього життя... тільки розумні й освічені матері і жінки... можуть впровадити і виховати розумне й освічене покоління" [4: 1].

Таким чином, одвічне трактування суті материнства наприкінці XIX ст. наповнюється новим змістом: на перший план виступає постулат матері як освіченої, за словами І. Франка, "людської одиниці".

Однак попри зростаючу увагу до проблем і потреб "домашнього" виховання та завдань жінки-матері щодо виконання нею найголовнішої природної функції – материнства до кінця XIX ст. в західноукраїнському суспільстві превалювала думка про те, що жінка, передусім, повинна залишатися "ангелом хранителем" для свого чоловіка. Для більшості матерів і батьків родинне виховання залишилося "terra incognita", а незнання ними його елементарних засад вело до того, що "тисячі дітей сходять передчасне зі світа..." [5: 2].

Своєрідний "прорив" у трактуванні питання про родинний статус жінки, підвищення її відповідальності за фізичний і моральний розвиток молодого покоління та пробудження його національної свідомості пов'язаний зі становленням і розвитком українського жіночого руху, біля витоків якого стояла галицька письменниця і громадська діячка Наталія Кобринська. За результатами аналізу реального соціально-економічного становища жінки в європейських державах загалом і в Галичині зокрема вона сформулювала низку узагальнень, які виявилися стрижневими у феміністичному світогляді та в практичній діяльності учасниць емансипаційного поступу жінок-українок усього західноукраїнського регіону. Суспільність, зазначала наприкінці XIX ст. Н. Кобринська, така запобіглива "о своє добро", "з маловаженням" ставиться до кореня своєї екзистенції, тобто до родини та "стоячої на єї сторожі жінки"; мало звертає уваги на економічне становище жінки, яка через те "сильно терпить, тратить здоров'я і марнує жите..."; називає родину підставою суспільства, без якої воно б розпалося, але про все на світі дбає більше, ніж "о ту саму родину" [6: 415-416].

Вимога забезпечити жінці належне виконання її головної ролі – матері та охорону материнства – одне з найважливіших "жіночих" домагань до уряду Західноукраїнської Народної Республіки. Зафіксоване у статті Марії Лозинської "Жінка в Українській Народній Республіці", воно стосувалося захисту материнських прав і заміжньої жінки, і "позапоздужного" материнства, яке раніше знаходило в законодавстві "холодну байдужність", а перед "громадянством" вкривалося ганьбою. За твердженням авторки публікації, держава мусить охороняти материнство як таке, незалежно від подружньої чи позапоздужної форм [7: 3].

У 1920-х – 1930-х рр. активні учасниці жіночого руху ініціювали питання, які виходили за межі інтересів жінки й дитини регіону, набували яскраво окресленого загальнолюдського звучання та соціально-політичного забарвлення. Матері з дітьми утворюють майже половину кожної нації, а материнство є найголовнішою функцією жінки, писала в науковій розвідці "Жіночий рух" (1926) Валентина Завадська. Правильне виконання цієї функції, за її переконанням, є "найважливішою справою, бо в ній полягає будучина кожної нації". Авторка аналізованої праці, педагог українських жіночих шкіл і громадська діячка у Львові (згодом – у Варшаві) однією із перших на західноукраїнському ґрунті актуалізувала питання про необхідність постійного матеріального забезпечення матері й дитини державою ("щоби жінка самостійна працююниця діставала додатки на дітей та на мужа, коли він інвалід", при цьому такі "додатки повинні наближатися до дійсної вартості утримання дітей") [8: 2].

Важливим соціально-педагогічним положенням публікації В. Завадської, як і М. Лозинської, є "справа незамужньої матері та нешлюбної дитини". Вона наголошувала на потребі "легалізації" цієї категорії дітей шляхом призначення офіційних опікунів, які в тогочасних західноєвропейських державах (Австрії, Німеччині, Швейцарії) заступали їм батька, турбувалися про працевлаштування матері або "видачу грошових допомог під час безробіття..." [8: 3]. Особливої уваги, зазначала В. Завадська, вимагає освіта "нешлюбних" дітей, їхнє виховання, відсутність чого стає причиною занедбання, аморальності, злочинності.

Поділяючи вимоги жіночих організацій держав Західної Європи, авторка розвідки інформувала про них західноукраїнську громадськість, висловила низку думок, важливих для соціальної політики української держави початку ХХІ ст.:

1) "Держава зобов'язана дбати про свободний фізичний та моральний розвиток дитини.

2) Дитина повинна якомога довше перебувати при матері. Обов'язком держави є опікуватися матеріальним станом матері, щоби могла утримувати дитину, а тим більше, не позбавляти її посади або праці...

3) Кожна держава зацікавлена в піднесенні загального рівня своїх горожан, тому повинна подбати про створення з матерей та дітей корисних членів суспільності, давши дитині освіту, а матері кавалок хліба..." [8: 3].

Важливою дефініцією феміністичного світогляду вважала материнство активна учасниця українського жіночого руху М. Стругинська. У статтях "Материнство у феміністичному світогляді" та "Материнство" вона розкрила позитивне ставлення фемінізму до родини та оцінила вагу материнства. Тим самим показала неспроможність твердження противників жіночого поступу про те, що рух за емансипацію жінки є загрозою родинному устроєві. На підтвердження цього авторка навела резолюції конгресу, організованого в 1927 р. у Парижі Міжнародним Жіночим Союзом:

1. "Життя матері і дитини є так тісно між собою пов'язані, що повинні бути спільно охоронювані.

2. Варто зробити все, щоб піддержати, або як треба розбудити материнську любов, почуття відповідальності у відношенні дитини без батька. Тому варто допомогти матері в її завданнях плекати, доглядати і виховувати дитину" [9: 26].

Зазначене підтверджує, що в 1920-х рр. у теорію українського жіночого руху активно проникають і стають засадничими положення концепції міжнародного фемінізму в галузі охорони материнства й дитинства. Водночас в українському суспільстві ці питання набувають яскраво вираженого національно-громадянського забарвлення, оскільки державна опіка матері й дитини на всіх західноукраїнських землях була обмеженою. Провідною в концепції українського жіночого руху стосовно матері стає ідея піднесення не лише її людської, а й національної гідності та відповідальності за "оздоровлення" родини й усієї нації.

На розширення змісту поняття "материнство" у міжвоєнний період вказувала зокрема Марія Бачинська-Донцова. За її переконанням, жінка-мати повинна займатися, передусім, своїми дітьми, забезпечуючи їм щоденні потреби. Водночас вона має усвідомити, що кожна дитина – це майбутній громадянин, якому мати повинна допомогти знайти "правдивий шлях життя...". А оскільки життя – це "спільнота людей", то мати мусить перейнятися відповідальністю й журбою і за життя власної дитини, і за суспільне життя. Тому її єство має наповнитися непоборним бажанням "жити на хосен і на добро других людей". Цю якість жінки-матері М. Бачинська-Донцова називала "душевним материнством". На її думку, воно є основою утвердження жінки-матері як суспільної "істоти", а не "фізичної" матері та "суспільного трутня", створеного віковичною культурою чоловічини" [10: 88].

Нові підходи до визначення місця і ролі жінки-матері в родині й суспільстві характерні для редакції чернівецького журналу "Самостійна думка української матері", редагованою буковинською письменницею і громадською діячкою Сидонією Гнідий-Никорович. Великим завданням сучасної йому доби часопис (ч. 5 за 1932 р.) визначив: перетопити психіку раба на психіку національно ідейної української матері, сформувати віру в себе, у свій народ, у здійснення народної ідеї. Жінка-мати повинна впоювати у дітей любов, віру, велику відвагу, необхідні їм для творення "свого", для боротьби за "Правду свого народу", за відстоювання своєї національної гідності.

Під кутом інтересів родини і нації аналізувала родинні й суспільні обов'язки матері-українки фаховий педагог і майбутня визначна письменниця Ірина Вільде (Д. Полотнюк). У доповіді, виголошеній у 1934 р. на українському жіночому конгресі у Станіславі (Івано-Франківську), вона порушила важливе і для сьогодення питання про особисту й родинну мораль жінки як підставу суспільної моралі. На її думку, дружина, мати, суджена спроможні моральним перевихованням своїх найближчих вберегти свою родину від згубних наслідків аморальності, зокрема проституції. В основу такого перевиховання дівчини-дочки мають лягти як почуття жіночої гідності, так і національної честі. Щодо хлопців-синів, то мати, стверджувала Ірина Вільде, мусить, передусім, відродити в них почуття "цінності" життя, втрачене через важкі політичні обставини й "непевність завтра", піднести їхню роль і значення "в змаганні нації до визволення" [11: 6].

Широкий спектр педагогічних проблем відображає доповідь на цьому конгресі громадської діячки, організатора і редактора українських "жіночих" часописів Східної Галичини Олени Кисілевської. Опираючись на документальні дані про незадовільний стан українського народного шкільництва на всіх західноукраїнських землях, вона центральне місце у його "поправі" та у вихованні дітей відводила родині, передусім, жінці-матері. Метою виховання в українській родині доповідач визначила виховання "здорового, хосенного для добра України покоління", чесних і "життєздатних" людей. При цьому воно має починатися "від коліски", вестися планово та свідомо. Серед засобів, якими матерям варто послуговуватись у цій великій і відповідальній роботі, О. Кисілевська на перше місце поставила рідну мову. "Ні на що не здадуться всі патріотичні декламації нашого жіноцтва, – зазначала доповідач, – якщо воно буде нехтувати рідною мовою в рідній хаті". Деморалізуючим чинником у вихованні, виявом рабської невірничої душі вона вважала перехід у побуті на мову представника "чужої нації" – гнобителя рідного народу [12: 8-9]. Водночас О. Кисілевська не заперечувала студювання іншої мови, але, поділяючи думки К. Ушинського, наголошувала: нехай діти вивчають чужу мову тоді, "коли рідна ... запустить у душу ... такі тривкі коріння, що не виполять її найбільші затії чужого впливу" [12: 8].

Актуальними для нашого сьогодення є думки О. Кисілевської про те, що побіч культу "минушини", в родині мусить панувати пошана до сучасного "авторитету", мусять бути "дисципліна й карність свому проводові". Коли в нашій хаті, зауважувала діячка жіночого руху, "про всіх і вся говориться легковажливо, або дозволяється робити це другим, коли приймається поблажливо підкопування всіх поваг деякою частиною нашої преси, що ради демагогії, партійності, а навіть у погоні за сенсацією, не вагається обкидати болотом всіх і вся, підкопувати повагу навіть заслужених для нації одиниць... – це зовсім не угрунтовує в душі дитини поваги для власної нації". Любов до Батьківщини, за твердим переконанням О. Кисілевської, "коли хоче і в пізнішому віці остатися здоровою, чистою, великою, не може жититися соками, що пливають із негативних почувань, з ненависті...". Покоління, виховане в атмосфері негативній, перестає бути здібне до творчої праці й уміє жити тільки "негацією", від якої до байдужості – один крок, а остання, як відомо, – це вже "підготовання місця... до найпідлішої речі в світі, до зради" [12: 5].

О. Кисілевська закликала жінку-матір іти "у бій за душу власної дитини" під гаслом: "мушу побідити", оскільки цього вимагали не лише материнський обов'язок, а й совість і честь матері та добро Батьківщини-України" [12: 5].

Своєрідним узагальненням викладених засадничих положень і водночас джерелом новітніх думок у царині визначення місця та ролі жінки-матері в родині й суспільстві, важливих і для початку ХХІ ст., є праці та публічні виступи Мілени Рудницької.

Головний ідеолог і провідник жіночого руху Західної України 1920-х – 1930-х рр., вона вже на початковому етапі своєї діяльності зробила спробу з'ясувати сутність найважчої дилеми, яка тяжіла над тими її сучасницями,

котрі прагнули вийти "поза тісний обсяг домашніх порогів". По-перше, як "помирити... обов'язки матері й хазяйки ... з обов'язками публічними... та з своїми особистими аспіраціями до знання, до повного розвою своїх духовних сил, талантів, до повної самостійності...?". По-друге, яким чином "увести в практику признаній" жінці права та "погодити" виборену рівноправність із її "природним званням?". По-третє, як узгодити між собою "непоборимі, здавалося б, противенства" між правом кожної жінки "на себе саму, на повне індивідуальне життя вільної людини" з правом "наших чоловіків і дітей до нас?". І, на кінець, як розв'язати "трагічний конфлікт" між материнством і покликанням жінки-творчої особистості. Вслід за своїми сучасницями, організаторами національно-свідомого українського жіноцтва, М. Рудницька відкидала звинувачення на адресу жіночого руху про те, що він ніби-то є причиною руйнування родинного життя. Педагог і громадська діячка підкреслювала: "На родину глядімо як на суспільну і біологічну клітину народного організму, як на місце, де кується душа і майбутність Нації". З огляду на це важливим завданням тогочасного українського суспільства вона визначила піднесення пошани до жінки-матері – творця духовного життя родини і першої "виховниці" нації [13: 24].

Родині й матері М. Рудницька відводила провідну роль у здійсненні найболючішої "з усіх болючих справ нашої національної дійсності" – виховання українських дітей, оскільки, за її спостереженням, у 1920-х – 1930-х рр. у Західній Україні не було жодної школи, в якій українське громадянство мало би змогу "зовсім вільно і без впливу посторонніх чинників передати наростаючому поколінню свої ідеали, своє розуміння світу та формувати його душу згідно з вимогами національного інтересу" [14: 1].

Цю велику виховну місію українська мати, за висновком М. Рудницької, може виконати за двох умов: по-перше, коли вона сама буде "живою" громадянкою, а родинний дім, якого вона є душею, – "клітиною національного організму", і, по-друге, коли матиме належну теоретичну і практичну підготовку до цієї роботи. Запорукою реалізації першої умови у публікаціях М. Рудницької виступає продуктивна діяльність українських жіночих організацій. Що ж до фахової допомоги жінці-матері, то в умовах відсутності державної системи української освіти вона поклала основні надії на Українське педагогічне товариство "Рідна школа".

Отже, родина у творчій спадщині М. Рудницької є тим осередком, де закладаються основи національної самосвідомості дитини зусиллями національно свідомої освіченої матері.

Водночас вивчення праць М. Рудницької засвідчує про те, що вона не вичерпувала фізичних і духовних сил жінки лише фізіологічними та педагогічними функціями матері, закладеними самою природою, називала безглуздим намагання "запхнути" жінку назад до "домашнього вогнища", обмежити її роль тільки домашніми і родинними обов'язками. Особливо гостро звучить ця думка у промові, виголошеній на відкритті Українського Жіночого Конгресу 1934 року. У ній М. Рудницька сформулювала важливу і для сьогоденної дійсності думку про "вище післанництво" матері-українки. "В наших очах українська мати, – зазначала діячка, – це "mater patriae", мати Батьківщина, мати свого народу, обов'язки якої не кінчаються на порозі власного дому. Бо як не можна провести кордонів між інтересами родини і народу, так і не можна відмежуватися від своїх материнських і громадських обов'язків жінки" [13: 25].

Сутність материнства і рівночасно зміст жіночої політичної програми, як їх розуміла М. Рудницька, розкриває її заклик-пропозиція до учасників конгресу: "Будьмо громадянками в чотирьох стінах нашої хати, будьмо матерями в суспільному житті...". Громадянська позиція жінки стосовно своїх найближчих, передусім дітей, за переконанням М. Рудницької, полягає в тому, щоб "вкорінити в дитину... впоїти в ціле наше родинне оточення, найглибше переконання, що добро одиниці мусить бути підпорядковане щастю загалу і що доля одиниці зв'язана нерозривно з долею нації". Поки страждає батьківщина, стверджувала промовець, немає "для нас, ні для наших найближчих вигідного життя, нема особистої кар'єри, нема власного щастя..." [13: 26].

Висновки. Викладене дає змогу констатувати, що громадські діячі й педагоги, зокрема організатори та учасники жіночого руху на західноукраїнських землях, сприяли піднесенню родинно-соціального статусу матері-українки, доводили її першорядну роль у фізичному, моральному й інтелектуальному розвитку своїх дітей і значення в "оздоровленні" всієї нації. Результатом матеріалізації цих ідей стали зміна поглядів на родинно-громадське призначення української жінки, зростання національної свідомості та формування громадянських якостей представниць усіх суспільних прошарків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Д. Вихованье девчатъ селянскихъ и маломещанскихъ / Д // Учитель. – 1871. – Ч. 22. – 85 с.
2. Барвінський О. Родинне і суспільне значіння руского жіноцтва / О. Барвінський // Руслан. – 1898. – Ч. 158. – С. 1–2.
3. Джеджалик [І. Франко]. Жінщина-мати / Джеджалик // Друг. – 1875. – Ч. 22. – С. 532–535 ; Ч. 23. – С. 551–554.
4. Франко І. Перед збором руского жіночого товариства в Станиславові / І. Франко // Діло. – 1884. – Ч. 134. – 1 с.
5. Відчит пр. Ол. Левіцького при нагоді перших загальних зборів філії Руского Товариства Педагогічного в Тернополі // Учитель. – 1896. – Ч. 1. – С. 2–7.
6. Кобринська Н. Замужня жінка середньої верстви / Н. Кобринська // Перший вінок. Жіночий альманах. – [2 вид. доповнене]. – Нью Йорк : Союз Українок Америки, 1984. – С. 406–416.
7. Лозинська М. Жінка в Українській Народній Республіці / М. Лозинська // Република. – 1919. – Ч. 62. – 3 с.
8. Завадська В. Жіночий рух / В. Завадська // Діло. – 1926. – Ч. 108. – С. 2–3.
9. Струтинська М. Материнство у феміністичному світогляді / М. Струтинська // Для Неї – все. Альманах "Жіночої Долі". – Львів. – 1929. – С. 25–27.
10. Бачинська-Донцова М. На біжучі теми жіночого руху / М. Бачинська-Донцова // Наш Світ. Альманах "Жіночої Долі" з додатком календаря на рік 1928. – Коломия, 1927. – С. 26–27; 87–90.

11. Полотнюк Д. Особиста й родинна мораль жінки, як підстава громадської моралі / Д. Полотнюк // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 15–16. – С. 4–6; Ч. 17. – С. 4–6; Ч. 18. – С. 7–9; Ч. 19. – С. 5–6.
12. Кисілевська О. Виховання нації / О. Кисілевська // Жіноча Доля. – 1934. – Ч. 1. – С. 8–9; Ч. 2. – С. 4–5; Ч. 3. – С. 5–6; Ч. 4. – 5 с.; Ч. 23. – С. 3–4; Ч. 24. – С. 8–9.
13. Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки / М. Рудницька. – Львів : б. в., 1934. – 32 с.
14. Рудницька М. Школа і родинний дім / М. Рудницька // Жінка. – 1935. – Ч. 3. – 1 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. D. Vykhoval'e devchat selians'kykh i malomeshchans'kykh [Girls' Upbringing in the Villages and Towns] / D. // Uchytel' [Teacher]. – 1871. – Ch. 22. – 85 s.
2. Barvins'kyi O. Rodynye i suspil'ne znachynne ruskogo zhynostva [Family and Social Meaning of the Russian Women] / O. Barvins'kyi // Ruslan [Ruslan]. – 1898. – Ch. 158. – S. 1–2.
3. Dzhezdzhal'k [I. Franko]. Zhenshchyna-maty [Woman-Mother] / Dzhezdzhal'k // Drug [Friend]. – 1875. – Ch. 22. – S. 532–535; Ch. 23. – S. 551–554.
4. Franko I. Pered zborom ruskogo zhynochogo tovarystva v Stanyslavovi [Before the Meeting of the Russian Women's Community in Stanislav] / I. Franko // Dilo [Case]. – 1884. – Ch. 134. – 1s.
5. Vidchyt pr. Ol. Levits'kogo pry nagodi pershykh zagal'nykh zboriv filii Ruskogo Tovarystva Pedagogichnogo v Ternopoli [The Report of the Saint Oleg Levits'kyi on the Occasion of the Russian Pedagogical Society Branch First Meeting in Ternopil] // Uchytel' [Teacher]. – 1896. – Ch. 1. – S. 2–7.
6. Kobryns'ka N. Zamuzhnia zhinka seredn'oi verstvy [The Married Woman of the Middle Class] / N. Kobryns'ka // Pershyi vinok. Zhynocnyi al'manakh [The First Wreath. Women's Yearbook]. – [2 vyd., dopovnene]. – N'iu York : Soiuz Ukrainok Ameryky, 1984. – S. 406–416.
7. Lozyns'ka M. Zhinka v Ukraini'kii Narodnii Respublitsi [Woman in the Ukrainian People's Republic] / M. Lozyns'ka // Respublika [Republic]. – 1919. – Ch. 62. – 3 s.
8. Zavads'ka V. Zhynochii rukh [Women's Movement] / V. Zavads'ka // Dilo [Case]. – 1926. – Ch. 108. – S. 2–3.
9. Strutyns'ka M. Maternynstvo u feministychnomu svitogliadi [Maternity in the Feminine World View] / M. Strutyns'ka // Dlia nei – vse. Al'manakh "Zhynochoi Doli" [For Her is Everything. The Yearbook of the "Women's Fate"]. – L'viv. – 1929. – S. 25–27.
10. Bachyns'ka-Dontsova M. Na bizhuchi temy zhynichogo rukhu [On the Burning Topics of the Women's Movement] / M. Bachyns'ka-Dontsova // Nash Svit. Al'manakh "Zhynochoi Doli" z dodatkom kalendaria na rik 1928 [Our World. The Yearbook of the "Women's Fate" with the Calendar Appendix for the Year 1928]. – Kolomyia, 1927. – S. 26–27; 87–90.
11. Polotniuk D. Osobysta i rodynna moral' zhinky, yak pidstava gromads'koi dumky [Woman's Personal and Family Morality as the Cause of the Public Opinion] / D. Polotniuk // Zhynocha Dolia [Woman's Fate]. – 1934. – Ch. 15–16. – S. 4–6; Ch. 17. – S. 4–6; Ch. 18. – S. 7–9. – Ch. 19. – S. 5–6.
12. Kysilevs'ka O. Vykhoval'nia natsii [Nation's Upbringing] / O. Kysilevs'ka // Zhynocha Dolia [Woman's Fate]. – 1934. – Ch. 1. – S. 8–9; Ч. 2. – S. 4–5; Ч. 3. – S. 5–6; Ч. 4. – 5 с.; Ч. 23. – S. 3–4; Ч. 24. – S. 8–9.
13. Rudnyts'ka M. Ukrain's'ka diisnist' i zavdannia zhinky [Ukrainian Reality and Woman's Task] / M. Rudnyts'ka. – L'viv : б. в., 1934. – 32 с.
14. Rudnyts'ka M. Shkola i ridnyi dim [School and Home] / M. Rudnyts'ka // Zhinka [Woman]. – 1935. – Ch. 3. – 1 s.

Матеріал надійшов до редакції 18.05. 2012 р.

Нагачевская З. И. Материнство и детство как педагогические доминанты творческого наследия общественных деятелей и педагогов Западной Украины (конец XIX – первая треть XX ст.).

В статье прослеживается эволюция понятий "материнство" и "детство" в творческом наследии западноукраинских общественных деятелей и педагогов конца XIX – первой трети XX в. Внимание акцентируется на педагогической составляющей содержания этих дефиниций в публикациях организаторов и активных участниц женского движения в регионе. Определено, что общественные деятели и педагоги, в частности организаторы и участники женского движения на западноукраинских землях, способствовали повышению семейно-социального статуса матери-украинки, доказывали ее первостепенную роль в физическом, моральном и интеллектуальном развитии своих детей и ее значение в "оздоровлении" всей нации.

Nagachevs'kyi Z. I. Motherhood and Childhood as the Pedagogical Dominants of the Public Leaders and Pedagogues' Creative Heritage in the Western Ukraine (the End of the XX – the First Third of the XX Centuries).

The article traces the evolution of the concepts "motherhood" and "childhood" in the West-Ukrainian leaders and pedagogues' creative heritage in the XIX – the first third of the XX centuries. The attention is focused on the educational component of the content of these definitions in the publications of the organizers and active participants in the women's movement in the region. It is determined that public activists and pedagogues, in particular organizers and participants of the women's movement on the western Ukrainian lands, have promoted to the Ukrainian mother's family and social status, proved her primary role in the physical, moral and intellectual development of her children and her meaning in the nation's "health promotion".